

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har beslutat bereda socialutskottet tillfälle att yttra sig över regeringens proposition 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet jämte motioner.

Socialutskottet begränsar detta yttrande till frågor om påföljder för unga lagöverträdare samt till motionerna 1997/98:Ju33 (fp) yrkandena 2 och 3, 1997/98:Ju34 (m) yrkandena 1 och 6, 1997/98:Ju35 (kd) yrkandena 1 och 2 och 1997/98:Ju37 (v) yrkandena 3–5.

Socialutskottet

Propositionen

I propositionen behandlas frågor om påföljdssystemets uppbyggnad och innehåll. Ett viktigt mål är att reformera påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Unga lagöverträdare skall enligt propositionen även i fortsättningen i första hand vara en angelägenhet för socialtjänsten. Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten skall därför finnas kvar. De straffrättsligt motiverade kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet skall dock ges ett större utrymme, bl.a. genom att kraven på socialnämndens yttranden i ungdomsmål skärps.

Regeringen föreslår att en ny frihetsberövande påföljd, sluten ungdomsvård, skall införas för brott som någon begått innan han fyllt 18 år. Påföljden, som avser att ersätta fängelsestraffet för unga lagöverträdare, skall vara tidsbestämd och verkställas av Statens institutionsstyrelse.

Överlämnande till vård inom socialtjänsten m.m.

Propositionen

En av socialtjänstens uppgifter är att främja en gynnsam utveckling av de unga. Inom socialtjänsten finns enligt propositionen lång erfarenhet och hög kompetens i frågor som rör arbetet med ungdomar och deras problem. Socialtjänsten utgör således en viktig resurs för att motverka ungdomars kriminella utveckling och måste enligt regeringen därmed anses ha större möjligheter än kriminalvården att åstadkomma positiva förändringar. En placering

av en ung lagöverträdare inom kriminalvården innebär en ökad risk för att den unge uppfattar denna placering som en bekräftelse av sig själv som kriminell. Regeringen anser att unga lagöverträdare så långt det är möjligt skall hållas utanför kriminalvården och att principen därför även i fortsättningen bör vara att barn och ungdomar som begår brott i första hand skall vara föremål för åtgärder inom socialtjänsten. I linje härmed anser regeringen att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten bör finnas kvar i påföljdssystemet.

Överlämnandepåföljden har emellertid enligt propositionen varit föremål för kritik genom att den i vissa sammanhang ansetts vara ineffektiv och att det många gånger varit svårt att på förhand få en uppfattning om påföljdens verkliga innehåll. Vidare har utvecklingen inom straffrätten inneburit ett ökat straffvärdetänkande. Regeringen anser mot bakgrund härav att överlämnandepåföljden bör förstärkas för att kunna utgöra ett trovärdigt alternativ till övriga påföljder även i framtiden. Detta kan ske genom att låta de straffrättsligt motiverade kraven på förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens få ett större utrymme än i dag.

För att kraven på förutsebarhet och proportionalitet skall få större genomslag i fråga om överlämnandepåföljden föreslår regeringen bl.a. vissa tillägg till 31 kap. 1 § första stycket brottsbalken. Ändringarna innebär att rätten får överlämna en ung lagöverträdare till nödvändig vård inom socialtjänsten enbart under förutsättning att det finns en av socialnämnden uppgjord vårdplan tillgänglig. Det krävs vidare att rätten anser socialtjänstens planerade åtgärder som tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt till den tilltalades tidigare brottslighet.

För att ge överlämnandepåföljden ett så brett tillämpningsområde som möjligt föreslår regeringen vidare att domstolen får förena ett överlämnande till vård inom socialtjänsten med en föreskrift om s.k. ungdomstjänst, om det behövs med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller art eller den tilltalades tidigare brottslighet. Ungdomstjänst innebär att den unge under viss angiven tid skall utföra oavlönat arbete eller delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 100 timmar (31 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken). Ungdomstjänsten skall administreras av socialtjänsten och den närmare utformningen av dess innehåll skall anföras åt socialnämnden.

Regeringen föreslår även ett tillägg till 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) om att socialnämndens yttranden till åklagare inför ett beslut i åtalsfrågan skall innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit samt en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna skall därvid framgå.

Med hänvisning till kravet på att påföljdssystemet skall präglas av konsekvens föreslås i propositionen ett nytt andra stycke i 31 kap. 1 § brottsbalken. Bestämmelsen innebär att om det framgår av vårdplanen att den unge skall bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen, skall domstolen meddela en särskild föreskrift om att han skall genomgå sådan vård eller åtgärd. Påföljden blir på detta sätt tydligare för såväl den unge som för samhället i övrigt. Den unge får ett klart besked om vad de rättsvårdande organen

förväntar sig av honom efter en dom på överlämnande till vård inom socialtjänsten. Föreskriften bör enligt regeringen utformas så att den dömde åläggs att följa den vårdplan som socialnämnden utformat i sitt yttrande till domstolen och som bör fogas till domen. Bryter den dömde mot föreskriften, eller mot en föreskrift om ungdomstjänst, bör det enligt regeringen ytterst leda till att överlämnandepåföljden undanröjs och ersätts med en annan påföljd.

Regeringen föreslår att 38 kap. 2 § brottsbalken ändras på så sätt att överlämnandepåföljden kan undanröjas om den unge i väsentlig grad bryter mot domstolens föreskrift om att genomgå vård eller åtgärd enligt socialnämndens vårdplan. Ändringen innebär att ett undanröjande kan ske även då socialtjänsten ändrar uppfattning om vilka insatser som bör göras för den dömde. Rättsväsendet bör dock i dessa fall endast vidta åtgärder i de fall resultatet annars skulle uppfattas som stötande. Ett undanröjande bör enligt regeringen som regel inte ske om den planerade vården uteblir på grund av att den unges situation har förbättrats i sådan grad att vården inte längre behövs. Regeringen föreslår även att rätten, i stället för att undanröja förordnandet om överlämnande, bör kunna besluta att varning skall meddelas den dömde, om detta anses som en tillräcklig åtgärd.

En ny paragraf, 65 a §, föreslås i socialtjänstlagen. Enligt denna skall socialnämnden underrätta åklagarmyndigheten om planerad vård eller åtgärder enligt en vårdplan inte kommer till stånd eller om någon bryter mot en föreskrift om ungdomstjänst.

Av 4 § LUL framgår att en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader skall avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas senast inom fyra veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke. Regeringen avser att följa upp effekterna av bl.a. denna regel, som trädde i kraft för drygt tre år sedan, men anser med hänsyn till vad som föreslås beträffande de ökade kraven på utformningen av socialnämndens yttranden att det redan nu finns ett behov av att förlänga tidsfristen till sex veckor. Regeringen betonar dock att mål med unga lagöverträdare alltid bör handläggas skyndsamt och att tiden mellan brott och reaktion bör vara så kort som möjligt.

Enligt propositionen avser regeringen att ge Brottsförebyggande rådet och Kommittén för brottsförebyggande arbete i uppdrag att inleda en försöksverksamhet med medling med anledning av brott. Med medling avses att ett möte kommer till stånd mellan gärningsman och brottsoffer inför en medlare. Regeringen avser vidare att tillkalla en särskild utredare som skall få i uppdrag att ur rättslig synvinkel närmare belysa och analysera inte bara medling utan även andra typer av verksamheter som är nära besläktade med medling.

Motionerna

I *motion Ju34 av Gun Hellsvik m.fl. (m)* yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett nytt påföljdssystem för unga lagöverträdare (*yrkande 6 delvis*). Motionärerna avvisar regeringens förslag rörande överlämnande till vård inom socialtjänsten. Enligt motionärerna bör påföljden snarast avskaffas eftersom den är intimt förknippad med misslyckanden och reaktioner på brott

främst är en uppgift för rättsväsendet. Motionärerna motsätter sig vidare regeringens förslag om att förlänga tidsfristen inom vilken en förundersökning skall vara avslutad och åtal väckt beträffande personer under 18 år. Nuvarande tidsfrist måste först utvärderas. I motionen yrkas vidare att riksdagen hos regeringen begär förslag om en utökad användning av samhällstjänsten för bl.a. unga lagöverträdare i enlighet med vad som anförts i motionen (*yrkande 1*). Regeringens förslag om ungdomstjänst försämrar enligt motionärerna överskådligheten i påföljdssystemet och bör därför inte genomföras. I stället bör bestämmelserna om samhällstjänst ändras för att öka användningen av denna påföljd för bl.a. unga lagöverträdare. Motionärerna anser att samhällstjänst bör göras till en självständig påföljd, dvs. inte endast utgöra ett alternativ till fängelse. Alternativt bör rekvisitet "synnerliga skäl" i 30 kap. 5 § brottsbalken ändras till "särskilda skäl" för att i ökad utsträckning kunna döma personer under 18 år till fängelse. Dock bör bestämmelsen kompletteras med ett tillägg om att den unge i första hand skall dömas till samhällstjänst. Motionärerna anser att regeringen snarast skall återkomma till riksdagen med kompletterande förslag rörande samhällstjänstens framtida användning.

I *motion Ju37 av Alice Åström m.fl. (v)* yrkas att riksdagen avslår regeringens förslag till ändring i 31 kap. 1 § första och andra styckena i brottsbalken om vård inom socialtjänsten (*yrkande 3*). Regeringen förespråkar en tydligare koppling mellan brott och straff och en klar markering från samhällets sida mot oacceptabla handlingar för att på så sätt ge ungdomarna tydliga gränser för vad som är rätt och fel. Enligt motionärerna innebär detta att samhället fransäger sig sitt ansvar och lägger det på ungdomarna, eller barnen, själva. Motionärerna är kritiska mot att domstolarna enligt förslaget ges rätt att bedöma innehållet i vårdplanen. De saknar kompetens härför. Vidare finns det risk för att ungdomarna får ta konsekvenserna av att kommunerna inte har råd att vidta åtgärder som kostar mycket pengar genom att domstolen inte bedömer vårdplanen som tillräckligt ingripande och i stället dömer till annat straff. Det som behövs är enligt motionärerna ett aktivt arbete för att socialtjänsten skall utvecklas och få de resurser som behövs för att leva upp till socialtjänstlagstiftningens krav. Motionärerna anser att regeringens förslag innebär konflikter mellan det socialrättsliga och det straffrättsliga systemet. Först måste man bestämma från vilken utgångspunkt man skall agera, genom att bestraffa den unge eller genom att hjälpa honom till rätta. Enligt motionärerna är det viktigaste inte att straffa den unge utan att skapa möjligheter för honom eller henne till ett bättre socialt liv. Det är också olämpligt att domstolarna ges möjlighet att undanröja påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten och besluta om ett annat straff om socialtjänsten ändrar innehållet i vårdplanen.

I *motion Ju33 av Siw Persson m.fl. (fp)* begärs ett tillkännagivande om att de principer som ligger till grund för påföljdsbestämningen för vuxna i ökad utsträckning också bör vara vägledande för det fortsatta utformandet av påföljder för unga (*yrkande 2*). Ett påföljdssystem måste enligt motionärerna vara logiskt konsekvent och förhållandevis enkelt för att allmänhetens tilltro till systemet skall kunna upprätthållas. Inte minst när det gäller ungdomar är

det av största betydelse att sambandet mellan brottet och påföljden framgår. Om den verkliga grunden för det straffrättsliga ingripandet inte tydligt anges kan ungdomarna enligt motionärerna få den felaktiga uppfattningen att brottet egentligen saknar betydelse för ingripandet mot honom. Det finns också en påtaglig risk för att den unge berövas ansvaret för sina handlingar, vilket inte gagnar hans fortsatta utveckling mot ett ordnat liv, anføres det.

I *motion Ju35 av Rolf Åbjörnsson m.fl. (kd)* begärs ett tillkännagivande om familjegruppskonferenser (*yrkande 1*). Enligt motionärerna är familjegruppskonferens en bra metod för ungdomar som begår brott. Under ledning av polisen diskuterar den unge, någon anhörig till honom eller henne, en representant från socialtjänsten och brottsoffret lämpliga åtgärder för den unges tillrättaförande. Enligt motionärerna är det viktigt att utveckla och stärka den sociala väv utan vilken den unge brottslingen saknar möjlighet att anpassa sig till samhället. Familjerna vet ofta bättre än experterna vad som är bäst för tonåringen, anføres det.

Utskottets bedömning

Ungdomar som begår kriminella handlingar är ofta socialt utsatta och har särskilda behov av stöd och hjälp. Socialtjänsten har som en av sina viktigaste uppgifter att hjälpa och stödja barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Inom socialtjänstens verksamheter finns stor erfarenhet och hög kompetens när det gäller frågor om barn och ungdomar med sociala problem. Denna erfarenhet finns inte i samma utsträckning inom kriminalvården eftersom endast ett fåtal ungdomar döms till fängelse. Utskottet anser liksom regeringen att socialtjänsten har större möjligheter än kriminalvården att motverka ungdomars kriminella utveckling och åstadkomma positiva förändringar samt att ungdomar i möjligaste mån bör hållas utanför kriminalvården. Utskottet delar därmed inte den uppfattning som förs fram i motion Ju34 (m) yrkande 6 om att reaktioner på brott enbart skall vara en uppgift för rättsväsendet. Utskottet ställer sig i stället bakom regeringens bedömning att unga lagöverträdare även fortsättningsvis i första hand skall vara ett ansvar för socialtjänsten och att påföljden överlämnande för vård inom socialtjänsten bör finnas kvar.

Utskottet delar emellertid också uppfattningen i propositionen att det är viktigt att den unge lagöverträdaren får en bättre uppfattning än i dag om vad ett överlämnande till vård inom socialtjänsten kommer att innebära för honom och vad som förväntas av honom från samhällets sida. Att tydliggöra den unges egna ansvar innebär enligt utskottets mening inte att samhällets ansvar för att hjälpa och stödja honom minskar. Utskottet ser därför positivt på regeringens förslag att skärpa kraven på innehållet i socialnämndens yttranden samt att särskilda föreskrifter skall meddelas om det framgår av vårdplanen att den unge skall genomgå vård eller andra åtgärder enligt socialtjänstlagen. Motion Ju33 (fp) yrkande 2 får enligt utskottets mening anses tillgodosedd genom förslagen i propositionen.

Utskottet delar inte inställningen i motion Ju37 (v) yrkande 3. Domstolarna har stor erfarenhet av brottmål mot ungdomar. Enligt 25 § LUL skall lagfar-

na domare och nämndemän i ungdomsmål, om det inte möter hinder, vara särskilt lämpade för uppgiften med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare. Enligt Socialstyrelsen har vidare resurserna för vård och behandling inom socialtjänstens arbete med utsatta ungdomar ökat i mer än hälften av landets kommuner och antalet unga som tvångsvårdas förändrats mycket litet sedan 1993. Utskottet förutsätter att socialnämnden i sin vårdplan anger de åtgärder som enligt nämnden är nödvändiga för den unge och att nämndens utlåtande väger tungt vid domstolens val av påföljd. Domstolen bör som föreslås i propositionen kunna undanröja ett förordnande om överlämnande till vård inom socialtjänsten i de fall socialnämnden ändrat uppfattning om vilka insatser som bör göras för den dömde om det annars skulle uppfattas som stötande.

Förslaget om ungdomstjänst torde enligt utskottet många gånger vara positivt för en ung lagöverträdarens utveckling eftersom denne härigenom kan få erfarenhet av samhällsnyttig verksamhet tillsammans med människor som inte ingår i hans vanliga umgänge. Förslaget i propositionen medför också att frihetsberövande åtgärder kan undvikas i ännu större utsträckning än i dag. Till skillnad från samhällstjänst skall en föreskrift om ungdomstjänst även kunna bestå i att den unge skall delta i olika former av program eller utbildning i angelägna frågor samt kunna meddelas även om alternativet inte är ett fängelsestraff. Utskottet anser att regeringens förslag om ungdomstjänst bör tillstyrkas. Förslaget i motion Ju34 (m) yrkande 1 om att i stället ändra bestämmelserna om samhällstjänst kan utskottet inte ställa sig bakom.

Med hänsyn till de ökade krav som ställs på socialnämnderna i propositionen har utskottet inget att erinra mot att tidsfristen i 4 § LUL förlängs från fyra till sex veckor. Utskottet delar samtidigt regeringens uppfattning att mål med unga lagöverträdare alltid bör handläggas skyndsamt och att tiden mellan brottet och reaktionen bör vara så kort som möjligt.

Systemet med familjegruppskonferenser innebär att den unge lagöverträdaren, tillsammans med sin familj och andra vuxna av betydelse för honom, företrädare för polisen och sociala myndigheter samt helst även målsäganden kommer överens om lämpliga åtgärder för den unge och om hur brottet skall gottgöras. Justitieutskottet behandlade motionsyrkanden om familjegruppskonferenser i betänkande 1996/97:JuU12. Utskottet ansåg att ytterligare utredning kring metoden är nödvändig innan ställning kan tas till om ett sådant institut över huvud taget bör införas. Utskottet förutsatte att frågan beaktades vid Justitiedepartementets beredning av Riksåklagarens rapport Medlingsverksamhet för unga lagöverträdare och avstyrkte motionsyrkandena. Riksdagen följde utskottet. Socialutskottet har ingen annan uppfattning i frågan.

Utskottet ställer sig positivt till förslaget i propositionen om att socialnämnden skall underrätta åklagarmyndigheten om de åtgärder som redovisas i vårdplanen inte kommer till stånd eller om den som överlämnats till vård inom socialtjänsten bryter mot en föreskrift om ungdomstjänst.

Utskottet anser sammantaget att 31 kap. 1 § första–fjärde styckena i förslaget till lag om ändring i brottsbalken samt förslagen till ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och socialtjänstlagen (1980:620) bör tillstyrkas. Motionerna Ju33 (fp) yrkande 2, Ju34

Sluten ungdomsvård

Propositionen

Regeringen föreslår att en ny frihetsberövande påföljd, sluten ungdomsvård, skall införas för brott som någon begått innan han fyllt 18 år.

En grundläggande princip inom den svenska kriminalpolitiken är att unga lagöverträdare endast i undantagsfall skall dömas till fängelse. Dels är det inte rimligt att straffa ungdomar som begår brott lika hårt som vuxna, dels innebär fängelsestraffet särskilda risker för unga människor. Detta talar för att fängelsestraffet helt bör utmönstras när det gäller de yngsta lagöverträdarna. Enligt regeringen förekommer det emellertid att ungdomar begår så allvarliga brott att samhället måste kunna reagera kraftfullt genom ett frihetsberövande. För att brott skall kunna motverkas måste det inom påföljdssystemet finnas möjlighet att välja en påföljd som i rimlig utsträckning avskräcker från brott, tydligt markerar grundläggande gränser och dessutom motsvarar de krav samhället ställer på rättvisa inom straffrättskipningen. Frihetsberövande påföljder kan därför inte undvaras helt trots att det är fråga om mycket unga personer. Den enda form av frihetsberövande som dagens påföljdssystem kan erbjuda är fängelse. Enligt propositionen är det angeläget att skapa en ny form av frihetsberövande som ett alternativ till fängelse för de yngsta lagöverträdarna.

Regeringen föreslår en ny 1 a § i 31 kap. brottsbalken. Bestämmelsen innebär att om domstolen anser att det finns synnerliga skäl för att döma en person som begått brott innan han fyllt 18 år till fängelse, skall rätten först pröva om påföljden i stället kan bestämmas till sluten ungdomsvård under viss tid, dvs. mellan 14 dagar och fyra år. Detta gäller dock inte om det exempelvis med hänsyn till den unges ålder vid lagföringen föreligger särskilda skäl däremot. Regeringen framhåller att samma restriktivitet med att döma unga lagöverträdare till en frihetsberövande påföljd bör gälla oavsett om det är fråga om fängelse eller sluten ungdomsvård. Det fordras således även fortsättningsvis att synnerliga skäl föreligger. Förslaget innebär att den nya påföljden i princip kommer att ersätta fängelsestraffet för de yngsta lagöverträdarna. Det kan enligt regeringen på goda grunder antas att de flesta ungdomar som i dag döms till fängelse är i stort behov av vård och behandling. Ett av huvudsyftena med förslaget är att tillskapa en påföljd som gör det möjligt att anordna verkställigheten så att den unges kriminalitet kan angripas så effektivt som möjligt.

Regeringen föreslår att en ny lag om verkställighet av sluten ungdomsvård införs. Enligt regeringen bör Statens institutionsstyrelse ansvara för verkställigheten av den nya påföljden. Skälen härtill är att det inom den verksamhet som bedrivs av Statens institutionsstyrelse finns en bred erfarenhet av arbete med sådana ungdomar som kan komma i fråga för frihetsberövande påföljder samt att det redan i dag finns etablerade former för samverkan mellan de särskilda ungdomshemmen och socialtjänsten. Att den unge blir frihetsberö-

vad på straffrättslig grund befriar inte socialnämnden från dess övergripande ansvar för den unge enligt socialtjänstlagen.

Verkställigheten av sluten ungdomsvård skall ske vid sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § LVU. Det ankommer på Statens institutionsstyrelse att efter samråd med socialtjänsten i den dömdes hemkommun bestämma vid vilket ungdomshem den dömd skall tas in. Propositionen tar upp frågan huruvida de som tas in på särskilt ungdomshem som påföljd för brott bör hållas åtskilda från dem som tagits in efter beslut i administrativ ordning, dvs. enligt LVU. Det torde enligt regeringen ibland finnas såväl praktiska som behandlingsmässiga motiv att hålla de båda grupperna åtskilda, men behovet kan variera från fall till fall och förändras successivt under verkställigheten. Ibland kan det vara mest ändamålsenligt från behandlingssynpunkt att placera de båda grupperna tillsammans. Enligt regeringen bör det överlåtas åt Statens institutionsstyrelse att i det enskilda fallet avgöra om den som dömts för brott bör hållas avskild från övriga intagna.

Regeringen föreslår ett tillägg i 3 § LVU innebärande att vård enligt denna lag skall beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte riskera att skada sin hälsa eller utveckling genom t.ex. brottslig verksamhet. Samhället får därmed bättre möjligheter att säkerställa kontinuiteten i vården av dem som är i behov av tvångsvård under längre tid än vad den utdömda påföljden medger.

Motionerna

I motion Ju34 av Gun Hellsvik m.fl. (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett nytt påföljdssystem för unga lagöverträdare i enlighet med vad som anförts i motionen (*yrkande 6 delvis*). Motionärerna avvisar bl.a. regeringens förslag om sluten ungdomsvård. Genom att placera ungdomar som är frihetsberövade på olika rättslig grund och med olika syfte på samma hem riskerar tydligheten med en utdömd påföljd att minska. Behandlingsarbetet kan också bli lidande. Dessutom skulle två parallella regelverk med verkställighetsbestämmelser komma att behöva tillämpas. Den huvudman som ansvarar för tvångsvård av ungdomar bör inte också få ansvara för en renodlad straffverkställighet. Enligt motionärerna bör rättsväsendet både reagera på brott och ombesörja verkställigheten av straffet. Regeringens förslag framstår enligt motionärerna som än mer inkonsekvent och otydligt mot bakgrund av att de fåtal unga lagöverträdare som begår riktigt allvarliga brott även i fortsättningen kommer att kunna dömas till vanligt fängelse. Motionärerna presenterar ett eget förslag till påföljdssystem för unga lagöverträdare enligt vilket ungdomar i åldern 15 till 17 år skall kunna dömas till ungdomsstraff inom kriminalvårdens ram. Motionärerna redogör detaljerat för hur verkställigheten av ungdomsstraff bör ske, bl.a. att den skall äga rum på särskilt inrättade kriminalvårdshem. Den unge bör vidare, med undantag för åtgärder av medicinsk natur, vara skyldig att genomgå den vård och behandling som han kan anses vara i behov av eller som allmänt sett kan bedömas vara av stort värde för honom.

I motion Ju37 av Alice Åström m.fl. (v) yrkas att riksdagen avslår regeringens förslag dels till lag om verkställighet av sluten ungdomsvård (*yrkande 4*), dels till ändring i 31 kap. 1 a § och 33 kap. 5 § brottsbalken om sluten ungdomsvård (*yrkande 5*). Motionärerna anser att regeringens förslag om en ny frihetsberövande påföljd för unga inte har någon tydlig avgränsning och att det därför saknas en grundläggande förutsättning för att förslaget skall kunna godtas. Enligt motionärerna saknas vidare ett samtidigt totalförbud mot fängelse för alla under 18 år. Det är väsentligt att införande av den nya påföljden inte ökar repressionen mot ungdomar utan att den bara gäller i de fall som redan i dag leder till fängelsedomar. Motionärerna efterlyser vidare regler om bl.a. permission, villkorlig frigivning och överklagande av beslut om överförande från vistelse under öppnare former. Det är enligt motionärerna oacceptabelt att unga lagöverträdare skall vara sämre ställda än vuxna. Motionärerna vänder sig slutligen mot att förslaget kan innebära att tiden för vistelse i det särskilda ungdomshemmet kan bli längre än för den som dömts till fängelsestraff eftersom den unge efter den utsatta tiden kan bli föremål för fortsatt omhändertagande enligt LVU.

I motion Ju33 av Siw Persson m.fl. (fp) yrkas att regeringen skall ges till känna vad i motionen anförts om utvärdering och om Statens institutionsstyrelses ansvar beträffande den nya påföljden sluten ungdomsvård (*yrkande 3*). Vid de särskilda ungdomshemmen bör enligt motionärerna de unga som omhändertagits med stöd av LVU hållas åtskilda från de ungdomar som har begått så grova brott att domstolen har funnit att det finns synnerliga skäl att döma dem till sluten ungdomsvård. Det bör vara Statens institutionsstyrelses ambition att i största möjliga utsträckning hålla de båda grupperna åtskilda. Effekterna av att placera ungdomarna tillsammans måste enligt motionärerna nog följas upp och utvärderas.

I motion Ju35 av Rolf Åbjörnsson m.fl. (kd) hemställs om ett tillkännagivande om behovet av utvärdering av den föreslagna slutna ungdomsvården (*yrkande 2*). Motionärerna stöder förslaget om den nya påföljden sluten ungdomsvård men anser att det är viktigt att utvärdera behandlingen på de slutna ungdomshemmen för att uppmärksamma eventuella brister. Uppföljningen av hur det gått för ungdomar som vistats vid LVU-hem har enligt motionärerna varit mycket bristfällig.

Utskottets bedömning

Enligt artikel 40.3 i FN:s konvention om barnets rättigheter skall konventionsstaterna söka främja upprättandet av institutioner som är speciellt anpassade för barn som begått brott. Av artikel 40.4 följer att alternativ till anstaltsvård skall finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet. Med barn avses i konventionen (omvändiga) personer under 18 år.

Utskottet delar regeringens uppfattning att frihetsberövande påföljder inte kan undvaras helt ens för unga lagöverträdare och att det är angeläget att skapa en påföljd som kan utgöra ett alternativ till fängelsestraff och där verk-

ställigheten skall präglas av att den intagne blir föremål för adekvat behandling. Utskottet ställer sig positivt till regeringens förslag om den nya påföljden sluten ungdomsvård och till att Statens institutionsstyrelse skall ansvara för verkställigheten av påföljden. Förslaget ligger enligt utskottets mening i linje med kraven i barnkonventionen. Ungdomar bör som tidigare framhållits så långt möjligt hållas utanför kriminalvården. Statens institutionsstyrelse har stor erfarenhet av arbete med ungdomar som omhändertagits med stöd av LVU på grund av brottslig verksamhet. Av de ungdomar som kommer att dömas till sluten ungdomsvård kommer sannolikt många att redan tidigare ha varit placerade på styrelsens institutioner. Enligt utskottet skall de svårigheter som kan vara förknippade med att placera ungdomar som är frihetsberövade på olika rättslig grund på samma institution inte överdrivas. Flertalet av de nuvarande reglerna för genomförandet av LVU-vård kommer att gälla även för dem som döms till sluten ungdomsvård. Frågan huruvida ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård bör hållas åtskilda från dem som placerats med stöd av LVU kommer enligt Statens institutionsstyrelse att bedömas från fall till fall och med beaktande av den unges rymningsbenägenhet, utagerande beteende och övriga status. Enligt Statens institutionsstyrelse kommer nya avdelningar med högre säkerhetsnivå att inrättas med början på tre av de särskilda ungdomshemmen och viss sektionering av de båda grupperna att ske.

Det finns enligt utskottet inte någon anledning att som motionärerna i motion Ju37 (v) yrkandena 4 och 5 befara att de ungdomar som tas in på särskilda ungdomshem för sluten ungdomsvård kommer i ett sämre läge än de som ådömts fängelsestraff. Bestämmelser om permissioner och överklagande av beslut i särskilda fall finns i 18 § respektive 23 § i förslaget till lag om verkställighet av sluten ungdomsvård. I propositionen anges att det skall beaktas att villkorlig frigivning inte förekommer vid sluten ungdomsvård och att det faktiska frihetsberövandet inte bör bli längre än vad det skulle ha blivit vid en fängelsedom. Utskottet har heller inget att erinra mot att den unge efter verkställighetens slut kan bli föremål för fortsatt omhändertagande enligt LVU. På så vis kan kontinuiteten och långsiktigheten i vården säkerställas. Det krävs för övrigt för ett fortsatt omhändertagande med stöd av LVU att den unge bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård.

Enligt propositionen har regeringen för avsikt att göra en utvärdering av de nya bestämmelserna om sluten ungdomsvård när reformen varit i kraft en tid. Statens institutionsstyrelse har redan givit en utomstående forskare i uppdrag att utvärdera vad den nya reformen innebär bl.a. behandlings- och resultatmässigt. Motionerna Ju33 (fp) yrkande 3 och Ju35 (kd) yrkande 2 får enligt utskottet anses i huvudsak tillgodosedda.

Utskottet anser sammanfattningsvis att riksdagen bör anta förslaget till lag om verkställighet av sluten ungdomsvård, 31 kap. 1 a § i förslaget till lag om ändring i brottsbalken och 3 § andra stycket i förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Riksdagen bör vidare avslå motionerna Ju33 (fp) yrkande 3, Ju34 (m) yrkande 6 delvis, Ju35 (kd) yrkande 2 och Ju37 (v) yrkandena 4 och 5.

På socialutskottets vägnar

Sten Svensson

I beslutet har deltagit: Sten Svensson (m), Ingrid Andersson (s), Rinaldo Karlsson (s), Hans Karlsson (s), Liselotte Wågö (m), Marianne Jönsson (s), Roland Larsson (c), Conny Öhman (s), Leif Carlson (m), Barbro Westerholm (fp), Mariann Ytterberg (s), Stig Sandström (v), Christin Nilsson (s), Birgitta Wichne (m), Thomas Julin (mp), Cathrine Pålsson (kd) och Catherine Persson (s).

Avvikande meningar

Ett nytt påföljdssystem för unga lagöverträdare

Sten Svensson (m), Liselotte Wågö (m), Leif Carlson (m) och Birgitta Wichne (m) anser att socialutskottets bedömning under avsnitten Överlämnande till vård inom socialtjänsten m.m. och Sluten ungdomsvård bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet bör regeringens förslag i de delar som rör påföljder för unga lagöverträdare avstyrkas. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till ett nytt påföljdssystem för unga lagöverträdare. Utgångspunkten skall vara att rättsväsendet både skall reagera på brott och ombesörja verkställigheten av straffet. Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten präglas av misslyckanden och dåligt rykte och bör avskaffas. Vidare bör en ny frihetsberövande påföljd, ungdomsstraff, införas för lagöverträdare i åldern 15–17 år. Verktälligheten skall ske inom kriminalvårdens ram på särskilt inrättade kriminalvårdshem. Närmare regler om verkställigheten av ungdomsstraffet bör utformas i enlighet med vad som anges i motion Ju34. Utskottet anser också att regeringen bör återkomma med förslag som möjliggör en ökad användning av samhällstjänst för unga lagöverträdare enligt vad som anförs i den nyss nämnda motionen.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion Ju34 (m) yrkandena 1 och 6 ge regeringen till känna. Enligt utskottet bör riksdagen vidare avslå förslaget till lag om verkställighet av sluten ungdomsvård, 31 kap. 1 § första–fjärde styckena och 1 a § i förslaget till lag om ändring i brottsbalken samt förslagen till ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Övriga motioner under dessa avsnitt bör också avslås.

Stig Sandström (v) anser att andra, tredje, sjunde och åttonde styckena av socialutskottets bedömning under avsnittet Överlämnande till vård inom socialtjänsten m.m. bort ha följande lydelse:

I propositionen förespråkar regeringen en tydligare koppling mellan brott och straff och en klar markering från samhällets sida mot oacceptabla handlingar för att på så sätt ge ungdomarna tydliga gränser för vad som är rätt och fel. Enligt utskottet innebär detta att samhället fransäger sig sitt ansvar och i stället lägger det på ungdomarna, eller barnen som det ofta handlar om. Utskottet motsätter sig förslaget att ge domstolarna makt att bedöma innehållet i vårdplanen. Det som behövs i dag är enligt utskottets mening inte en tydligare markering av den repressiva sidan av överlämnandepåföljden utan att socialtjänsten utvecklas och tillförs de resurser som krävs för att leva upp till socialtjänstlagstiftningens mål. Det föreligger annars en risk att ungdomarna får ta konsekvenserna av att kommunerna inte har råd att vidta kostsamma åtgärder genom att domstolen inte bedömer vårdplanen som tillräckligt ingripande och i stället dömer till annat straff. Utskottet anser att regeringens förslag innebär en olycklig sammanblandning mellan de socialrättsliga och straffrättsliga systemen. Det viktigaste är inte att straffa den unge utan att skapa möjligheter för honom eller henne till ett bättre socialt liv.

Socialutskottet föreslår att justitieutskottet med anledning av motion Ju37 (v) yrkande 3 avstyrker 31 kap. 1 § första och andra styckena i förslaget till lag om ändring i brottsbalken. Enligt utskottet bör 31 kap. 1 § tredje och fjärde styckena i förslaget till lag om ändring i brottsbalken liksom förslagen till ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och socialtjänstlagen (1980:620) tillstyrkas. Övriga motioner under detta avsnitt bör avstyrkas.

Familjegruppskonferenser

Chatrine Pålsson (kd) anser att sjätte och åttonde styckena av socialutskottets bedömning under avsnittet Överlämnande till vård inom socialtjänsten bort ha följande lydelse:

Utskottet anser det viktigt att utveckla och stärka den sociala väv utan vilken den unge brottslingen saknar möjlighet att anpassa sig till samhället. Även familjer med stora problem vet ofta bättre än experterna vad som är bäst för den enskilde tonåringen. Enligt utskottet är därför familjegruppskonferensen en mycket bra arbetsmetod när det gäller unga lagöverträdare.

Vad utskottet nu anfört bör med anledning av motion Ju35 yrkande 1 ges regeringen till känna. Enligt utskottet bör 31 kap. 1 § första–fjärde styckena i förslaget till lag om ändring i brottsbalken samt förslagen till ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och socialtjänstlagen (1980:620) tillstyrkas. Övriga motioner under detta avsnitt bör avstyrkas.

Stig Sandström (v) anser att socialutskottets bedömning under avsnittet Sluten ungdomsvård bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet har förslaget i propositionen om sluten ungdomsvård inte någon tydlig avgränsning och kan redan på den grunden inte godtas. Utskottet anser också att förslaget skulle ha innefattat ett förbud mot att döma personer under 18 års ålder till fängelse. Vidare är förslaget fragmentariskt och ger inte de rättigheter och rättssäkerhetsgarantier som regelsystemet i lagen om kriminalvård i anstalt erbjuder. Utskottet kan inte heller godta att tiden för vistelse i det särskilda ungdomshemmet kan bli längre än för den som dömts till fängelsestraff eftersom den unge i direkt anslutning till verkställighetens slut kan bli föremål för omhändertagande enligt LVU.

Utskottet anser mot bakgrund av vad som anförts att riksdagen med anledning av motion Ju37 (v) yrkandena 4 och 5 bör avslå regeringens förslag till lag om verkställighet av sluten ungdomsvård, 31 kap. 1 a § och 33 kap. 5 § i förslaget till lag om ändring i brottsbalken samt förslaget till ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Övriga motioner under detta avsnitt bör avslås.